

> Retouradres Postbus 20901 2500 EX Den Haag

College van Rijksadviseurs
T.a.v. de heer R. Dijkstra, de heer E. Luiten en de heer K.
van Velsen

Bestuurskern

Dir. Ruimtelijke Ontwikkeling
Plesmanweg 1-6
Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Contactpersoon

Ir. J. Schalk
Ateliermeester
T 06-15960246
joke.schalk@minienm.nl

Kenmerk

IENM/BSK-2015/8816

27 FEB. 2015

Datum

Betreft

Beantwoording adviezen PBL en CRA over integraliteit in
uitvoering Deltaprogramma

Geachte heren Dijkstra, Luiten en Van Velsen,

Allereerst wil ik u hartelijk danken voor het advies "Borgen van ruimtelijke kwaliteit in het Deltaprogramma". Ook het Planbureau voor de Leefomgeving heeft een advies uitgebracht over dit thema. U plaatst het Deltaprogramma in de lange en sterke traditie van Nederland met waterstaatkundige werken voor een waterveilige delta en een goede zoetwatervoorziening, en met het combineren van deze werken met een leefomgeving van hoge kwaliteit. Ook ik plaats het Deltaprogramma in deze traditie: met het Deltaprogramma voegen we een nieuw hoofdstuk toe aan een klimaatbestendige inrichting ten behoeve van een concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig Nederland.

Samenvatting

In deze brief geef ik, in afstemming met de Deltacommissaris, mijn reactie op beide adviezen. Kort samengevat wil ik benadrukken dat de uitvoering van het Deltaprogramma een brede en integrale opgave is. Daarbij is het van belang meekoppelkansen te benutten en ruimtelijke kwaliteit te realiseren. Net als u zie ik een belangrijke rol voor ruimtelijk ontwerp. Het is aan de partijen die voor de uitvoering aan zet zijn hier gezamenlijk invulling aan te geven. Dat zijn, naast het Rijk en de waterschappen, de andere overheden in samenwerking met publiek-private partijen. Mijn ministerie zal op verschillende manieren bijdragen aan de ontwerpogave en twee initiatieven starten:

- ruimtelijk ontwerp faciliteren en initiëren met het *Delta Ontwerpplatform*;
- gezamenlijk kansrijke iconen identificeren met *Atelier Making Projects*.

Het Deltaprogramma als ruimtelijke opgave

In uw adviezen benadrukt u dat het belangrijk is de uitvoering van het Deltaprogramma te beschouwen als een brede en integrale ruimtelijke opgave. U pleit voor een werkwijze die ruimte biedt voor meekoppelkansen, adaptiviteit en ruimtelijke kwaliteit.

Ik ben het van harte eens met deze boodschap. In Deltaprogramma 2015 staat hierover het volgende: *'Bij de programmering en uitvoering van maatregelen staat een integrale aanpak centraal. Om tot effectieve oplossingen te komen is het noodzakelijk opgaven en ambities op het gebied van water en ruimte te verbinden en meekoppelkansen te benutten. Dat geldt bij gecombineerde ruimtelijke maatregelen, 'reguliere' dijkversterkingen en zoetwatermaatregelen.'* Dat is naar mijn idee om verschillende redenen van belang: integraal werken kan bijdragen aan een doelmatige financieringswijze van projecten, groter draagvlak, snellere processen en robuuste oplossingen. Daarvoor is het nodig de opgaven voor waterveiligheid en zoetwater te verbinden met andere urgente opgaven zoals energietransitie, groei en krimp, *smart cities*, natuur, klimaatverandering en de ambities van andere partijen en overheden ('meekoppelen'). Dit vereist een proces waarin de partijen samen zoeken naar oplossingen die meerdere belangen dienen en bijdragen aan de leefbaarheid en het concurrentievermogen van de regio's. Dit vraagt ook van partijen dat zij de planning van verschillende ruimtelijke ontwikkelingen in een gebied zo goed mogelijk op elkaar afstemmen. Dit vereist een programmatische gebiedsgerichte aanpak, zoals momenteel bijvoorbeeld wordt vormgegeven voor het IJsselmeergebied, het rivierengebied en de Zuidwestelijke Delta.

Bestuurskern
Dir. Ruimtelijke Ontwikkeling
Afd. Ruimtelijk Ontwerp

Kenmerk
IenM/BSK-2015/8816

Het kabinet heeft het voornemen om de komende jaren een nationale omgevingsvisie op de fysieke leefomgeving te ontwikkelen. Deze nationale omgevingsvisie is een samenhangende, integrale visie met strategische hoofdkeuzen van beleid voor de fysieke leefomgeving voor de lange termijn. De klimaatveranderingen, en daarmee samenhangende opgaven op het raakvlak van ruimte en water zullen onderdeel uitmaken van deze visie. De kwaliteitsambitie die u aangeeft sluit daar goed bij aan.

Integrale aanpak stimuleren

Het kabinet werkt aan de vernieuwing van het Omgevingsrecht en heeft daartoe inmiddels het wetvoorstel Omgevingswet bij de Kamer ingediend. Daarin is het meekoppelen van relevante opgaven in de fysieke leefomgeving als onderdeel van de projectprocedure vormgegeven. De elementen daarvan zijn een brede verkenning waarin ondermeer de relevante ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving worden betrokken, de mogelijkheid voor iedereen om mogelijke oplossingen voor de opgave aan te dragen en een weergave van de betrokkenheid van burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en bestuursorganen.

In mijn brief aan de Tweede Kamer over de 'meekoppeltoets' bij waterprojecten heb ik aangegeven voorstander te zijn van een integrale aanpak bij investeringen in het ruimtelijk domein (brief van 5 november 2014, kenmerk 27625-330). Belangrijke randvoorwaarde is dat de beschikbare rijksmiddelen worden ingezet om de doelen van het Deltaprogramma te behalen. Als het realiseren van andere maatschappelijke of ruimtelijke doelen niet alleen baten maar ook aanvullende kosten met zich meebrengt, vraagt dat inbreng van financiële middelen van andere partijen. De heer Hajer heeft in zijn advies aanbevolen cofinancieringsarrangementen aantrekkelijker te maken en de samenwerking tussen overheden en private partijen (zoals institutionele beleggers en groene banken) te bevorderen om meer middelen beschikbaar te krijgen. Dat vind ik de moeite waard om te verkennen en om verder mee te experimenteren.

Aanvullend heb ik voor het rivierengebied tot 2028 € 200 miljoen gereserveerd als bijdrage voor de meerkosten van rivierverruimende maatregelen.

Bestuurskern
Dir. Ruimtelijke Ontwikkeling
Afd. Ruimtelijk Ontwerp

Bij de uitvoering van projecten uit het Deltaprogramma gelden de spelregels van het Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT). In het kader van (de vernieuwing van) het MIRT werken partijen samen aan een betere verbinding tussen water en ruimte in de toekomstige actualisatie van de gebiedsagenda's en in gebiedsgerichte onderzoeken, verkenningen en projecten. Dit zal een integrale aanpak van opgaven bevorderen. Het Deltaprogramma bevat een groot aantal dijkversterkingen die zijn opgenomen in het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). Het HWBP heeft een 'Handreiking landschappelijke inpassing en ruimtelijke kwaliteit in waterveiligheidsopgaven' opgesteld welke helpt om per locatie tot maatwerk te komen. Door de programmering van het HWBP jaarlijks in concept te bespreken in de regionale bestuurlijke overleggen van het Deltaprogramma, komen regionale meekoppelkansen tijdig in beeld. De partijen kunnen daarbij bezien of er kansen zijn voor een brede, gecombineerde oplossing die in de plaats kan komen van een reguliere dijkversterking.

Kenmerk
IenM/BSK-2015/8816

De in uw beider adviezen bepleite integrale aanpak komt ook tot uitdrukking in de uitvoering van de deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie. Kern van dit deelprogramma is Nederland zo goed mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust inrichten bij (her)ontwikkeling van steden en gebieden; een opgave die ook in zijn verdere uitwerking per definitie integraal van karakter is.

Meerwaarde van ruimtelijk ontwerp

U adviseert ook in de komende fase van het Deltaprogramma de discipline van ruimtelijk ontwerp ruimhartig in te zetten om tot goede en kwalitatief hoogwaardige plannen te komen en 'meekoppelkansen' te kunnen identificeren. U spreekt over 'ontwerpateliers', een 'ontwerpcompetitie', 'proactief ontwerpend onderzoek', het Deltaprogramma als een 'voortgezette ontwerpopgave' en de wenselijkheid om 'ruimtelijke ontwerpers en ruimtelijke denkers' in te zetten.

Het kabinet heeft de meerwaarde van een ontwerpende benadering onderstreept met de Actieagenda architectuur en ruimtelijke ontwerp (AAARO, 2012). In deze agenda heeft het kabinet de ambitie gesteld om de discipline van ruimtelijk ontwerp vroegtijdig in te schakelen bij ruimtelijke beleidsprocessen van zowel het Rijk als de andere overheden. Ruimtelijk ontwerp verbeeldt ambities en verbindt mogelijke oplossingen. Het is een belangrijk middel voor inhoudelijke verdieping en betere communicatie tussen de betrokkenen bij een ruimtelijk vraagstuk. Zo kunnen plannen ontstaan die kwaliteit toevoegen, innovatief zijn en op draagvlak kunnen rekenen in de samenleving.

Bij de start van het Jaar van de Ruimte heb ik aangegeven te willen bijdragen aan het verkennen van toekomstige ontwikkelingen: met innovatieve, concrete projecten ('Proeftuin Nederland') en het inzetten van een team van ontwerpers en architecten die bijdragen aan lokale ontwikkelingsvraagstukken ('O-team').

In de afgelopen jaren heeft in het Deltaprogramma de nadruk gelegen op visievorming en beleidsontwikkeling. Dat heeft geresulteerd in het Deltaprogramma 2015 met daarin voorkeursstrategieën per gebied.

De voorkeurstrategieën zijn tot stand gekomen door de opgaven van het Deltaprogramma zoveel mogelijk te koppelen aan andere ambities in het gebied. Ruimtelijk ontwerp heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. Het Delta-atelier heeft daar, in het hart van het Deltaprogramma, samen met ontwerpers uit de deelprogramma's een wezenlijke bijdrage aan geleverd.

Bestuurskern
Dir. Ruimtelijke Ontwikkeling
Afd. Ruimtelijk Ontwerp

Kenmerk
IenM/BSK-2015/8816

In de volgende fase van het Deltaprogramma verschuift de nadruk naar de verdere gebiedsgerichte uitwerking en uitvoering van de voorkeurstrategieën. Juist in deze fase vind ik de inzet van ruimtelijk ontwerp essentieel om tot goede plannen te komen, meekoppelkansen te ontdekken en ruimtelijke kwaliteit te behouden of versterken.

Kwaliteitsborging in de uitvoeringsfase

Bij de verdere uitwerking en uitvoering van de voorkeurstrategieën kunnen verschillende partijen initiatiefnemer of opdrachtgever zijn. Op 29 oktober 2014 heeft mijn ministerie de manifestatie Ontwerp Delta.NL georganiseerd, om stil te staan bij de vraag hoe in deze nieuwe setting plannen tot stand kunnen komen die daadwerkelijk kwaliteit toevoegen. Uw adviezen vormden belangrijke input voor de gedachtevorming tijdens deze manifestatie.

Op basis hiervan en de ervaringen in het Delta-atelier en het MIRT is mijn conclusie dat kwaliteitsborging het beste te organiseren is in de verschillende gebiedsprocessen die nu van start gaan. Het voorstel van het PBL tot het creëren van een continu lerende omgeving door middel van frequente monitoring en evaluatie van projecten neem ik in dit kader graag over.

Het maken van een "Nationaal Kwaliteitskader Deltaprogramma" vind ik niet nodig. Mijn benadering is dat kwaliteit ontstaat door in de gebiedsprocessen de goede dingen te doen (breed kijken en meekoppelkansen benutten, zo mogelijk met de inzet van ruimtelijk ontwerp in het proces).

Dit vraagt mijns inziens de volgende aanpak van initiatiefnemers en opdrachtgevers in een gebiedsproces:

- de *totale* maatschappelijke opgave centraal stellen in de opdracht en met een brede blik benaderen;
- de discipline ruimtelijk ontwerp inzetten via ontwerpateliers, om zo te komen tot integrale, adaptieve en mogelijk innovatieve plannen met voldoende draagvlak;
- waar nodig een kwaliteitsteam inzetten met ontwerpers en andere experts die meedenken en meewerken en vernieuwende ideeën kunnen toevoegen;
- op de juiste momenten de relevante kennis en belangen in het proces te betrekken via een open planproces;
- de ontwerpbenadering en ontwerpcapaciteit opnemen in de projectaanpak en de organisatie.

Hierin zie ik ook een rol voor mijn ministerie. Het is belangrijk om een ontwerpende benadering in te zetten als er sprake is van een brede opgave en meerdere bestuurlijke lagen, maar ook om op regionale of bovenregionale schaal verbanden tussen afzonderlijke projecten in beeld te brengen. De kennis en ervaring van mijn ministerie met het inzetten en benutten van ruimtelijk ontwerp en ontwerpateliers op verschillende schaalniveaus kan bijdragen aan de

gebiedsprocessen. Mijn ministerie zal dan ook, in nauwe samenwerking met de Staf Deltacommissaris, betrokken overheden en andere actoren in de uitvoeringsfase van het Deltaprogramma de toepassing van ruimtelijk ontwerp faciliteren en initiëren.

Bestuurskern
Dir. Ruimtelijke Ontwikkeling
Afd. Ruimtelijk Ontwerp

Kenmerk
IenM/BSK-2015/8816

Ik denk daarbij aan het oprichten van een Delta Ontwerpplatform. Dit platform zal adviseren over de inzet van ruimtelijk ontwerp(ers) in de gebiedsprocessen en een basis bieden voor kennisuitwisseling en het proces van 'continu leren'. Ook zou het platform desgevraagd samen met de opdrachtgevers voor gebiedsprocessen ontwerpateliers kunnen organiseren. Mijn ministerie zal de komende tijd met het HWBP, Staf Deltacommissaris en andere betrokken partijen overleggen op welke manier het Delta Ontwerpplatform het best is in te zetten. Daarbij zal de relatie met het initiatief om een team van ontwerpers en architecten in te zetten (O-team) nader worden uitgewerkt. Tot slot zal het toepassen van ruimtelijk ontwerp ook onderdeel zijn van het interbestuurlijk Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie.

Graag ga ik met u in gesprek om te verkennen of het College van Rijksadviseurs en het Planbureau voor de Leefomgeving een actieve betrokkenheid kunnen hebben bij het Delta Ontwerpplatform.

Deltaprogramma als icoon

Het Planbureau voor de Leefomgeving adviseert nieuwe iconen te creëren, gekoppeld aan het Deltaprogramma. Het planbureau geeft in overweging een ontwerpcompetitie te organiseren, ook om de innovatie in Nederland te bevorderen en de internationale concurrentiepositie te verbeteren. De roep om nieuwe iconen klonk ook tijdens de Manifestatie Ontwerp Delta.NL. Sommigen gaven aan dat de adaptieve aanpak van het Deltaprogramma als icoon te beschouwen is. De innovatie zit hierbij niet zozeer in grote nieuwe projecten, maar in de nieuwe aanpak om Nederland ook op lange termijn waterveilig, concurrerend en aantrekkelijk te houden.

In deze discussie is de vraag op tafel gekomen of nieuwe iconen op voorhand te benoemen zijn of dat pas na verloop van tijd blijkt of een project iconische waarde heeft. Ik ben geneigd het tweede te denken. Daarom wil ik bekijken of we onze rijke Nederlandse traditie kunnen verrijken met projecten die de potentie hebben om uit te groeien tot nieuwe iconen van internationale allure. Voor het identificeren van deze projecten zal ik de werkwijze van *Atelier Making Projects* inzetten. Met *Atelier Making Projects* wil ik onderzoeken of we in Nederland een ontwerpwedstrijd¹ kunnen benutten voor innovatie en vernieuwing bij de implementatie van het Deltaprogramma en het versterken van de iconische kwaliteit in de uitvoering. Ik zal nader uitwerken hoe dit vorm kan krijgen en met welke partijen, binnen de kaders van het Deltaprogramma. Ook hierbij zal de relatie met het initiatief een team van ontwerpers en architecten in te zetten (O-team) nader worden uitgewerkt. Voor een publiek gesprek over nieuwe iconen zal ik het Jaar van de Ruimte (2015) en de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (2016) benutten.

¹ Geïnspireerd op *Rebuild by Design*, de ontwerpcompetitie die innovatieve oplossingen heeft opgeleverd voor de wederopbouw van de New Yorkse regio.

De expertise van het Planbureau voor de Leefomgeving en het College van Rijksadviseurs zou ik hierbij graag benutten.

Bestuurskern
Dir. Ruimtelijke Ontwikkeling
Afd. Ruimtelijk Ontwerp

Tot slot

Kenmerk
IenM/BSK-2015/8816

Leven met water is een blijvende uitdaging. De samenleving, de economie en het klimaat veranderen en dat stelt ons voortdurend voor nieuwe opgaven. Met het Deltaprogramma zijn we in Nederland tot een nieuwe, adaptieve aanpak van waterveiligheid en zoetwatervoorziening in onze delta gekomen. In de uitvoering zal deze aanpak vaak effectief en efficiënt te combineren zijn met andere ambities. Om deze kwaliteitsambitie waar te kunnen maken, moeten alle partijen over hun grenzen heen kijken, kennis en kunde delen en nieuwe allianties sluiten. Alleen dan kunnen overheden, belangenorganisaties en de markt ons iconische waterland samen nog mooier maken.

Hoogachtend,

DE MINISTER VAN INFRASTRUCTUUR EN MILIEU,

mw. drs. M.H. Schultz van Haegen